

ІСТОРІЯ, ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З РІЗНИМИ КАТЕГОРІЯМИ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ

УДК 316.612-058.862

В. В. Бондаренко

СТРУКТУРА МОДЕЛІ ОСОБИСТОСТІ ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

Сьогодні в науковій розробці проблеми соціально-педагогічної роботи з дітьми – соціальними сиротами особливого значення набуває визначення соціальних і психолого-педагогічних особливостей дітей, позбавлених батьківського піклування, що відрізняють їх від звичайних дітей, які мешкають у сім'ях, і дозволяють говорити про них як феномен.

Питаннями наукового дослідження щодо структури моделі особистості, вище зазначеної категорії займалися такі науковці, як: М. Галагузова, К. Ігнатенко, І. Мишищин, А. Пашина та інші.

Аналіз наукової літератури показує, що проблема структури моделі особистості, а саме дітей, позбавлених батьківського піклування недостатньо вивчена. Слід констатувати, що в наукових і методичних журналах цій проблемі практично не приділено уваги.

Метою нашої статті є здійснити аналіз структури моделі особистості, а саме дітей, позбавлених батьківського піклування; проаналізувати писемні правові та педагогічні джерела, які свідчать про вживання структури моделі особистості; намітити шляхи нашого подальшого наукового пошуку.

За думкою багатьох дослідників особистості дітей, позбавлених батьківського піклування, (М. Галагузова, К. Ігнатенко, І. Мишищин, А. Пашина та інші) структура особистості дитини – це перш за все психологічне поняття. Будь-яка особистість, у тому числі й дитина, позбавлена батьківського піклування, уявляє собою самокеровану біосоціальну систему високої складності, а її елементи (підструктури) взаємодіють між собою на психологічному рівні.

На сьогодні існує багато теорій про структуру особистості. Зупинимося на деяких з них, найбільш корисних для нашого дослідження.

Великий психоаналітик Зігмунд Фрейд виділяв у людській психіці три початки, які знаходяться між собою у складних взаємостосунках. Перший початок – Его («Я»). У ньому зосереджені самосвідомість, розум, турбота про самозбереження. Другий початок – Ід («Воно») – складається із вроджених інстинктів, потягів та бажань, що не усвідомлюються індивідом, проте дуже сильних. Вони ірраціональні, аморальні та потребують задоволень і руйнувань. Третя внутрішня сила

особистості – Superego («Сверх – Я») – це совість людини, отримані в результаті виховання соціальні, етичні й естетичні уявлення, установки, заперечення (табу). Це культурний пласт особистості, не однаковий у різних людей. Взаємостосунки між «Я» та «Воно» Фрейд порівнював зі стосунками вершника з необузданою кобилою. «Я» намагається обуздати ірраціональні імпульси й агресивність «Воно», проте це йому не завжди вдається. Інколи «Я» свідомо «відпускає вожжі», демонструючи слабкість, допитливість, непослідовність тощо. «Сверх-Я» допомагає утримати «Воно», що рветься до задоволення, і «карає» «Я» за угоду з «Воно» угризінням совісті й невротичними розладами.

Більшість людей контролюють прояви власного «Воно» завдяки розвиненій самоусвідомленості («Сверх-Я»). Проте слабкість соціального прошарку особистості й бурхливість натури, що жадає задоволень, призводить до аморальних і злочинних дій [5].

У радянській психології отримала популярність динамічна функціональна структура особистості, розроблена К. Платоновим. Він виділяє чотири підструктури особистості, які знаходяться в ієрархічній залежності:

1. Направленість особистості – система установок, ціннісних орієнтацій і установок на певні види діяльності, дії, операції.

Направленість особистості – її провідна динамічна підструктура. Вона формується в процесі життя, навчання й виховання індивіда. Направленість визначає стиль життя, вибір видів діяльності й окремих дій. Це той стрижень, той активний початок, який об'єднує дії в певну систему й зумовлює спроможність людини протистояти випадковим змінам ситуацій.

2. Підструктура досвіду – знання, уміння, навички, звички. Їхня роль у саморегуляції поведінки не викликає сумнівів.

3. Особливості протікання психічних процесів – інтелект, вольові та емоційні якості особистості. Вони також безпосередньо впливають на вибір способу дій та діяльності.

4. Біологічно зумовлені якості – темперамент, безумовні рефлексії, задатки, здібності, обдарованість. Вони складають природну основу особистості, зокрема її характеру.

М. Шевандрин виділяє шість основних сфер особистості:

1. Потрібно-мотиваційна сфера – потреби, мотиви, рівень вибагливості особистості.

2. Емоційно-вольова сфера – емоційно-вольові стани, процеси та якості особистості.

3. Інтелектуально-пізнавальна сфера – почуття, сприйняття, увага, пам'ять, мислення, мовлення.

4. Морально-етична сфера – морально-етичні норми, совість, переконання, гуманність.

5. *Активно-практична (творча) сфера* – уміння і навички, здібності в певній сфері діяльності – інтелектуальній, художньо-естетичній, технічній або фізичній.

6. *Сфера міжособистісних стосунків* [5].

На наш погляд, найбільш доцільною для цілісної характеристики особистості дитини, позбавленої батьківського піклування, є структура особистості, запропонована Н. Шевандриним. Нею ми й будемо користуватися для створення узагальненої моделі особистості дітей, позбавлених батьківського піклування, та визначення її психолого-педагогічних особливостей на кожному структурному рівні (сфері) [14].

За думкою А. Адлер, Р. Ассаджолі, Ю. Гиппенрейтер, С. Гроф, М. Кле, І. Котової, Ч. Ломброзо, Л. Обухової, Ф. Перлз, З. Фрейд, Е. Фромм, К. Хорни, М. Шевандрина, та інші, *потрібно-мотиваційна сфера* особистості включає різні *потреби* (фізіологічні (у їжі, питті), у безпеці й добробуті; у любові (належності комусь); у повазі; у самореалізації (самоствердженні) та *мотиви* (спонукання до діяльності з метою задоволення певних потреб) [14]. У дітей, позбавлених батьківського піклування, через втрату сімейного оточення спостерігаються порушення в цій сфері особистості на рівні всіх потреб та мотивів до соціально схваленої діяльності щодо їх задоволення. Так, у вихованців інтернатних закладів фізіологічні потреби в їжі, одязі, умов для сну, фізичних навантажень, в основному, задоволені, адже держава забезпечує їх необхідними матеріальними благами. Проте, існування на «всьому готовому» ніяк не спонукає дітей до діяльності, спрямованої на задоволення цієї групи потреб – покупка та приготування їжі; вибір одягу, що подобається; спортивних засобів для фізичного розвитку тощо [14].

Дитина, позбавлена батьківського піклування, позбавлена основної потреби – в любові та належності комусь. [2]. Таким чином, формується деформована особистість, що в майбутньому також не зможе віддавати любов іншій людині, своїй дитині, утворювати повноцінну сім'ю тощо.

Ми згодні з С. Адлер [1], що в інтернатних умовах дуже складно задовольняти потребу в самореалізації, адже вихованці виховуються в умовах дотримання встановленого режиму, у межах державних стандартів освіти й виховання тощо. Тут не можуть бути створені умови для виявлення і розвитку всіх творчих потенціалів дітей, які з віком просто зникають, так і не розвинувшись [3].

У зв'язку з тим, що в інтернатному закладі за дитину вирішують усе – що їсти, одягати, чому навчатися, як себе поводити – у них порушується потреба в мотивованій діяльності, тобто потреба визначати цілі (найближчі та перспективні) та досягати їх задля задоволення потреб різного рівня – від фізіологічних до самореалізації [11; 13].

Отже, на рівні потребно-мотиваційної сфери дитина, позбавлена батьківського піклування, формується як особистість, у якій йде порушення в сфері на рівні всіх потреб та мотивів до соціально схваленої діяльності. Дитина, позбавлена батьківського піклування, не має

основної потреби – в любові та належності комусь, у неї формується деформована особистість. У зв'язку з тим, що в інтернатному закладі за дитину вирішують усе – що їсти, одягати, чому навчатися, як себе поводити – у дітей порушується потреба в мотивованій діяльності, тобто потреба визначати цілі (найближчі та перспективні) та досягати їх задля задоволення потреб різного рівня – від фізіологічних до самореалізації. Таким чином, дитина, яка потрапила до складу державної опіки – відчуває гостру деривацію, а саме позбавленням або обмеження в можливості задоволення життєво важливих потреб.

До *емоційно-вольової сфери* особистості вчені (Л. Лохвицька, Л. Обухова, А. Пашина, А. Петровський, Я. Рейковський, Х. Ремшмидт, Л. Фридман, Г. Цукерман, А. Шопенгауэр та ін.) включають суб'єктивно окрашені реакції, відношення до навколишнього світу, переживання. У цілому сюди треба віднести

Практично всі діти, що виховуються в умовах інтернатної установи (неблагополучної сім'ї), мають проблеми емоційно-вольового розвитку, які виражаються в низькій або неадекватній самооцінці, невпевненості в собі, невмінні організувати себе, нездатності побудувати нормальні взаємини з оточуючими, спланувати свою діяльність.

Л. Лохвицька в своїй праці робить акцент на те, що, школи-інтернати для дітей-сиріт, зазвичай, переповнені, що не дозволяє оточити увагою і турботою кожну дитину, здійснювати особистісно орієнтований підхід у виховній роботі. Переважна більшість з них мають порушення емоційно-вольової сфери, тривалий час не відвідують заняття у школі, педагогічно занедбані, звиклі до бродяжництва. Існують факти правопорушень серед вихованців інтернатів, втечі дітей з інтернатних закладів [15]. У них виникають проблеми як особистісного, так і міжособистісного характеру: відсутність навичок суспільної поведінки і спілкування з іншими людьми, невпевненість, комплекс неповноцінності, почуття соціальної відчуженості, недостатність проявів позитивних соціально-рольових орієнтирів, підвищена агресивність, нехтування собою як особистістю, проблеми адаптації до нового середовища [15]. Багато дітей відчули психологічний дискомфорт у стосунках з педагогами та іншими дітьми. Діти з досвідом перебування на вулиці не хочуть жити в інтернаті [9].

Отже, на рівні емоційно-вольової сфери дитина, позбавлена батьківського піклування, формується як особистість, у якої виникають проблеми емоційно-вольового розвитку, а саме – низька або неадекватна самооцінка, невпевненість в собі, нехтування собою як особистістю, невміння організувати себе, нездатність побудувати нормальні взаємини з оточуючими, спланувати свою діяльність. У дітей, які виховуються в інтернатних закладах виникають проблеми як особистісного, так і міжособистісного характеру: підвищена агресивність, недостатність проявів позитивних соціально-рольових орієнтирів, відсутність навичок суспільної поведінки і спілкування з іншими людьми. Таким чином,

дитина, яка виховується в інтернатному закладі – відчуває невпевненість, комплекс неповноцінності, почуття соціальної відчуженості.

Вивчення *інтелектуально-пізнавальної сфери* формування особистості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, що виховуються в дитячих будинках та школах-інтернатах, дає можливість припустити, що діти, які постійно перебувають у закладі й обмежено спілкуються з дорослими, відстають в становленні та розвитку цих відношень.

За думкою (И. Ежова, А. Кузьмінського, А. Пашиної, В. Пушкаря, І. Пеши, та інші) інтелектуальний розвиток дітей-сиріт характеризується слабо розвинутим мисленням (наочно-образним, абстрактно-логічним, вербальним), відставанням пізнавальних процесів, нестійкістю уваги та поганою пам'яттю, низькою ерудицією тощо. Цьому існує багато пояснень – від порушення нормальної роботи мозку до відсутності нормального навчально-виховного середовища (педагогічна занедбаність).

Багато в чому цьому сприяє збіднене зовнішнє середовище, властиве інтернатним установам та неблагополучним сім'ям. Діти не мають достатньої кількості зовнішніх стимул-реакцій, оскільки постійно знаходяться в одній тій самій обстановці [6]. Їм бракує якісного спілкування як з дорослими, так і з дітьми старшого віку, у яких вони могли б навчитися моделям спілкування й пізнати щось нове. Через неправильний та недостатній досвід спілкування діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, часто проявляють по відношенню до інших людей агресивно-негативну позицію [10].

Аналізуючи працю А. Пашиної [9], ми прийшли до висновку, що зниження інтелектуального розвитку викликано відсутністю направленої розвиваючої діяльності, яку зазвичай організують батьки в сім'ї [9]. Психологічні дослідження рівня та особливостей інтелектуального розвитку вихованців дитячих будинків свідчать про те, що розвиток уваги та пам'яті дітей-сиріт не суттєво відхиляється від норми, однак, результати дослідження доводять, що в зазначеній категорії дітей недостатньою мірою сформована картина світу. Крім того, у дітей-сиріт спостерігається підвищена ситуативність, що в пізнавальній сфері виявляється як неспроможність вирішення завдань, які потребують внутрішніх операцій, без опори на практичну діяльність. Найбільш виражено зниження вербально-логічного мислення.

Отже, на рівні *інтелектуально-пізнавальної сфери* дитина, позбавлена батьківського піклування, має слабкий інтелектуальний розвиток, слабо розвине мислення, відставання пізнавальних процесів, нестійку увагу та погану пам'ять, низьку ерудицією тощо.

Такі вчені, як (А. Баландинівич, А. Бергсон, М. Бубер, Ф. Вейсс, Л. Ваховський, К. Гиллиган, С. Коношенко, І. Котова, Л. Обухова, Г. Цукерман) вважають, що *морально-етична сфера* показує нам, що етичний розвиток дітей, які залишилися без піклування батьків є деформованим.

Праця С. Коношенка [6], робить акцент на те, що, крадіжка, безвідповідальність, утриманська позиція, приниження слабкіших, недостатнє розуміння або неприйняття моральних норм, правил та обмежень далеко не повний перелік етичних проблем цих дітей.

Багато вихованців підліткового віку мають низькі моральні орієнтири й понижену моральну відповідальність, схильні до брехні [2; 6]. Отже, на рівні морально-етичної сфери, ми побачили, що етичний розвиток дітей, позбавлених батьківського піклування є деформованим. Діти, які виховуються в інтернатній закладах мають низькі моральні орієнтири та понижену моральну відповідальність.

Активно-практична (творча) сфера дітей, позбавлених батьківського піклування, дає змогу нам побачити, що у дітей, даної категорії нема мотивації до навчання, немає сталих стимулів до інтелектуальних зусиль. Дослідники (К. Абульханова-Славская, Л. Ациферова, У. Джеймс, І. Котова, А. Леонтьев, Дж. Миллер, Л. Обухова, А. Прихожан, Х. Ремшмидт, В. Симоненко, Г. Цукерман, та інші), вважають, діти, які виховуються в інтернатних закладах, неспроможні прийняти мотивацію з далекою перспективою, їм притаманне відчуття лише теперішнього. Зовні це сприймається як занедбування шкільними обов'язками, байдужість щодо труднощів у навчанні. Така позиція може бути лише формою захисту перед проблемами, які дитина неспроможна здолати самотійно, може також формуватися байдужість щодо власного майбутнього та долі [7]. Бідність емоційно-почуттєвої сфери дітей-сиріт надзвичайно яскраво виявляється і в процесі ігор. У них вони мають характер стереотипного повторювання завчених на заняттях дій, без емоційності й творчості [3]. У вихованців будинку дитини стосунки часто забарвлені негативними емоціями, внаслідок чого виявляється агресивність. Під час ігор діти виявляють дуже мало ініціативності, відкритості, дружелюбності [4].

Зацікавленість до ровесників помітно знижується, оскільки, постійно перебуваючи поряд, діти часто не зауважують одні одних, не вступають в ігрову взаємодію, не виявляють ініціативності, не реагують на емоційні стани ровесників, що призводить до виникнення конфліктів між ними [13].

А. Прихожан [11] вважає, що суттєвим недоліком також є повільний темп розвитку комунікативної сфери дітей-сиріт. Формування мови в ранньому віці є основою всього психічного розвитку дитини. Якщо з якихось причин (хвороба, обмеження спілкування) мовні можливості дитини не використовуються достатньою мірою, то подальший загальний рівень розвитку починає гальмуватися. Недостатній розвиток комунікативної сфери тісно пов'язаний з відставанням пізнавальної діяльності дітей. Це виявляється в малорозвинутій допитливості, дослідницькій діяльності з предметами, яка становить основний зміст активності дитини раннього віку [13].

Отже, аналізуючи *активно-практичну (творчу) сферу* дітей, позбавлених батьківського піклування, ми побачили, що у дітей, даної

категорії відсутня мотивація до навчання, немає сталих стимулів до інтелектуальних зусиль. У вихованців будинку дитини стосунки часто забарвлені негативними емоціями, внаслідок чого виявляється агресивність. Під час ігор діти виявляють дуже мало ініціативності, відкритості, дружлюбності. Таким чином, діти, які потрапили до складу державної опіки, мають повільний темп розвитку комунікативної сфери, яка тісно пов'язана з відставанням пізнавальної діяльності дітей.

І, нарешті *сфера міжособистісних стосунків*, показала нам, що характерною домінуючою і незадоволеною потребою дітей-сиріт є потреба турботи і прихильності з боку дорослих. Такі науковці, як (Г. Андреева, В. Богданов, М. Галагузова, В. Добренькова, В. Дренькова, В. Журавлев, Я. Коломенский, М. Кудряшев, В. Москалюк, К. Обуховских, А. Пашина, А. Перре-Клермон, С. Рижкова та інші), роблять висновки, що за позитивних умов у дітей в процесі емоційних взаємозв'язків з близькими дорослими закладаються основи особистісної індивідуалізації й самоусвідомлення, які виявляються в їхньому позитивному самосприйнятті, життєрадісності, ініціативності, вимогливості, допитливості. У вихованців будинку дитини внаслідок недостатнього спілкування і відсутності прив'язаності не формується стійке позитивне самосприйняття та активна позиція щодо навколишнього світу. Вихованці інтернатних установ здебільшого пасивні, апатичні, з дуже низькою самооцінкою, відчуттям неповноцінності, вони живуть ніби не на своїй, а на ворожій території [4; 9].

Відсутність досвіду постійної взаємодії дитини з дорослим призводить до того, що діти не вчаться, як спільно працювати, як наслідувати через приклад; не чутливі до оцінення дорослого. Діти не диференціюють похвалу і докори дорослих, що ускладнює процес корекції ними власних вчинків [7].

Їм важко взаємодіяти з новими людьми, бо страх перед чужими закладається ще з раннього дитинства. Контакти дітей можна охарактеризувати як мляві, невпевнені, із страхом перед відчуженням, примітивні, мають головно безпосередній, тактильний характер. Таким чином діти домагаються уваги та ласки. Причина полягає в тому, що в дитячому будинку порівняно із сім'єю дитина отримує менше особистісної уваги з боку дорослих, вплив яких у дитячому будинку чи в будинку дитини є швидше адресованим до групи дітей, аніж до конкретної дитини [3, с. 20].

Однак у процесі дорослішання діти щораз менше піддаються впливу дорослих, зменшується довіра, вони більше довіряють одноліткам і піддаються їхнім впливам [3].

Отже, *сфера міжособистісних стосунків*, показала нам, що у вихованців інтернатних закладів внаслідок недостатнього спілкування і відсутності прив'язаності не формується стійке позитивне самосприйняття та активна позиція щодо навколишнього світу. Діти, які виховуються в інтернатних закладах здебільшого пасивні, апатичні, з

дуже низькою самооцінкою, відчуттям неповноцінності, вони живуть ніби не на своїй, а на ворожій території. Їм важко взаємодіяти з новими людьми, бо страх перед чужими закладається ще з раннього дитинства.

Таким чином, аналіз письмових правових та педагогічних джерел дозволив нам з'ясувати, що структура моделі особистості залежить від наступних сфер: потрібнісно-мотиваційна, імоційно-вольова, інтелектуально-пізнавальна, морально-етична, активно-практична (творча) та сфера міжособистісних стосунків. Дитина, позбавлена батьківського піклування, позбавлена основної потреби – в любові та належності комусь, формується деформована особистість, що в майбутньому також не зможе віддавати любов іншій людині, своїй дитині, утворювати повноцінну сім'ю тощо. Працювавши, ми з'ясували, що практично всі діти, що виховуються в умовах інтернатної установи (неблагополучної сім'ї), мають проблеми емоційно-вольового розвитку, які виражаються в низькій або неадекватній самооцінці, невпевненості в собі, невмінні організувати себе, нездатності побудувати нормальні взаємини з оточуючими, спланувати свою діяльність. Аналізуючи рівень інтелектуально-пізнавальної сфери, ми зробили висновки, що дитина позбавлена батьківського піклування, має слабкий інтелектуальний розвиток, слабо розвине мислення, відставання пізнавальних процесів, нестійку увагу та погану пам'ять, низьку ерудицією тощо. На рівні морально-етичної сфери, ми побачили, що етичний розвиток дітей, позбавлених батьківського піклування є деформованим. Діти, які виховуються в інтернатних закладах мають низькі моральні орієнтири та понижено мольну відповідальність.

Аналізуючи активно-практичну (творчу) сферу дітей, позбавлених батьківського піклування, ми побачили, що у дітей, даної категорії відсутня мотивація до навчання, немає сталих стимулів до інтелектуальних зусиль. І нарешті, сфера міжособистісних стосунків, показала нам, що у вихованців інтернатних закладів внаслідок недостатнього спілкування і відсутності прив'язаності не формується стійке позитивне самосприйняття та активна позиція щодо навколишнього світу. Діти, які виховуються в інтернатних закладах здебільшого пасивні, апатичні, з дуже низькою самооцінкою, відчуттям неповноцінності, вони живуть ніби не на своїй, а на ворожій території. Їм важко взаємодіяти з новими людьми, бо страх перед чужими закладається ще з раннього дитинства.

Отже, модель структури особистості, а саме дітей, позбавлених батьківського піклування, показала нам, що діти, позбавлені батьківської любові, мають надзвичайно бідну емоційну сферу, малий досвід переживання позитивних почуттів, що в результаті у майбутньому визначатиме домінування негативних емоцій і почуттів у ставленні до інших. Ізольованість і неповноцінність середовища інтернатної установи, відсутність практичного контакту із зовнішнім світом позбавляє вихованців дитячого будинку й досвіду природного перебігу сімейного

життя. Соціальна депривація здебільшого виявляється в принципово характерних й притаманних лише їм особистісних й поведінкових особливостях, що спричинятимуть значні труднощі під час входження у доросле життя.

Подальше наше дослідження буде присвячене інтелектуально-пізнавальній сфері дітей, позбавлених батьківського піклування.

Список використаної літератури

- 1. Адлер А.** Практика и теория индивидуальной психологии / А. Адлер. – М. : ВЛАДОС, 1995. – 286 с.
- 2. Бегсон А.** Два источника морали и религии / А. Бегсон. – М. : Педагогика, 1994. – 384 с.
- 3. Галагузова М.** Социальная педагогика / М. Галагузова. – М. : Академия, 1999. – 342 с.
- 4. Дитячий будинок сімейного типу як форма улаштування дітей, позбавлених батьківського піклування (цивільно-правовий аспект) :** автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.03 / В. Ю. Москалюк. – Х., 2003. – 20 с.
- 5. Особистість неповнолітнього засудженого як об'єкт соціально-психологічного дослідження [Електронний ресурс].** – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vlush/Ped/2009_6.pdf
- 6. Особливості роботи вихователя в умовах реабілітаційного центру :** автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.07 / С. В. Коношенко; Ін-т пробл. виховання АПН України. – К., 2002. – 23 с.
- 7. Особливості психофізичного розвитку дітей, позбавлених батьківського піклування [Електронний ресурс].** – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/vlnu/Ped/2008_24/23_myshchysyn.
- 8. Особливості розвитку образу «Я» дітей-сиріт у навчальному закладі інтернатного типу :** автореф. дис. канд. психол. наук : 19.00.07 / В. А. Пушкар. – К., 2007. – 20 с.
- 9. Пашина А., Рязанова Е.** Особенности эмоциональной сферы воспитанников и сотрудников детского дома / А. Пашина, Е. Рязанова // Психологический журнал. 1993. – № 1. – С. 35 – 37.
- 10. Пеша І. В.** Соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування / І. В. Пеша. – К. : ДЦССМ, 2000. – 87с.
- 11. Прихожан А. М.** Психология сиротства. – 3-е изд. / А. М. Прихожан, Н. Н. Толстых. – СПб. : Питер, 2007. – 416 с.
- 12. Проблема** физического развития человека в философии воспитания эпохи просвещения / Л. Ц. Ваховский // Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту. – 2004. – № 1. – С. 104 – 111.
- 13. Теоретичні основи соціально-педагогічної діяльності [Електронний ресурс].** – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vlush/Ped/
- 14. Шевандрин Н. И.** Психодиагностика, коррекция и развитие личности / Н. И. Шевандрин. – М. : ВЛАДОС, 1998. – 512 с.
- 15. Шопенгауэр А.** Свобода воли и нравственность / А. Шопенгауэр. – М. Педагогика, 1992. – 448 с.

Бондаренко В. В. Структура моделі особистості дітей, позбавлених батьківського піклування

У статті було створене узагальнена модель особистості дітей, позбавлених батьківського піклування, та визначення її психолого-педагогічних особливостей на кожному структурному рівні (сфері).

Ключові слова: діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, соціальний захист, заклади інтернатного типу, притулок.

Бондаренко В. В. Структура модели личности детей, лишенных родительской опеки

В статье было создано обобщенная модель личности детей, лишенных родительской опеки, и определение ее психолого-педагогических особенностей на каждом структурном уровне (сфере).

Ключевые слова: дети-сироты, дети, лишенные родительской заботы, социальная защита, заведения интернатного типа, приют.

Bondarenko V. V. The structure model of personality of children deprived of parental care

This article was created generalized model of personality of children deprived of parental care and the definition of its psychological and educational features on each structural level (sphere).

Key words: orphans, children deprived of parental care, social security, boarding schools, shelter.

Стаття надійшла до редакції 03.08.2012 р.

Прийнято до друку 26.10.2012 р.

УДК [364.4-055.5/7:347.639](477),,4/16”

Л. В. Кальченко

СУСПІЛЬНА ПРАКТИКА ПОДОЛАННЯ СОЦІАЛЬНОГО СИРІТСТВА НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ У V-XVII СТОЛІТТЯХ

Одним із актуальних і соціально значущих завдань, що стоять перед нашим суспільством сьогодні, є пошук шляхів зниження зростання явища соціального сирітства та підвищення ефективності його профілактики. Варто зазначити, що аналіз основних підходів до вирішення проблеми сирітства, соціалізації та виховання сиріт в історико-педагогічному контексті дозволяє побачити фокус державного і громадського інтересу до досліджуваної проблематики та зрозуміти витоки існуючого стану речей. Одночасно це наближає нас до вирішення основного завдання дослідження шляхом визначення найбільш ефективних механізмів попередження і подолання проблеми соціального